

Закономірності, принципи і фактори формування економіки регіонів

Основні питання

- Наукові концепції розміщення продуктивних сил
- Розвиток і розміщення продуктивних сил в умовах глобалізації та регіоналізації світового економічного простору
- Принципи та чинники розміщення продуктивних сил і формування економіки регіону

Наукові концепції розміщення продуктивних сил

Географічний детермінізм

- Витоки - Древня Греція (Гіппократ, Страбон):
- Подальший розвиток – російські історики Соловйов С., Ключевський В., український географ Мечніков Л.
- Центральна ідея: домінування природних умов серед інших чинників, які формують структуру і розміщення виробництва. Умови життя визначають рух історії, уклад життя народів, соціальні чинники грають другорядну роль.

Енвайроменталізм (enviroment)

- Виникла у США. Яскраві представники Е. Сімпл, Р. Сміт, Г. Тейлор.
- Центральна ідея: міжнародний поділ праці обумовлено різницею у природному середовищі.
- Теорія «кліматичних оптіумів» (Е. Гангінтон) – найсприятливіші умови для розвитку виробництва мають країни помірною поясу.

За теорією Вебера А. розміщення промисловості визначається трьома “орієнтаціями”

- Транспортною (витрати на транспорт мінімальні)
- Робітничою/ трудоресурсною (дешева робоча сила)
- Агломераційною (підприємства розміщуються в центрах скупчення інших промислових підприємств)

Теорія розміщення виробництва

- З'явилася у XIX ст., засновник А.Вебер, розвинули у XX ст. А. Гетнер, А. Леш, В. Крісталер.
- Чинник, що визначає розміщення продуктивних сил є прибуток в умовах ринкового господарства.
- А. Вебер “Теорія розміщення промисловості ” модель ізольованого господарства.
- І. Тюнен – теорія розміщення сільського господарства: аналіз зв'язків “село-місто”, місто розглядається ізольовано від інших регіонів. Кільця Тюнена – зони спеціалізації сільського господарства.
- А. Льош – визначальним чинником розміщення виробництва є ринок збуту. Започаткував школу загальної теорії просторової економіки.
- Л. Гетнером обґрунтовано хорологічна концепція (від грец. choros - місто) яка показує пряму залежність між об'єктами і явищами з одного боку і територіями, з якими вони співвідносяться з іншого.

Просторова організація господарства

- А. Льоша за рахунок чинників мікроекономіки розширює групу чинників та умов, які розглядаються в процесі розміщення виробництва.
- Розглядає економічний регіон як ринок із межами, зумовленими міжрегіональною конкуренцією. Розробив математичну модель ринкового функціонування системи виробників і споживачів, де кожна змінна прив'язана до певної точки в просторі:
  1. Місцезнаходження кожної фірми має максимально можливі переваги для виробників і споживачів;
  2. Фірми розміщуються так, що територія повністю використовується;
  3. Існує рівність цін і витрат (не має надлишкового доходу);
  4. Усі ринкові зони мають мінімальний розмір (у формі шестикутника);
  5. Межі ринкових арен проходять по лініях байдужесті (ізолініях), що й забезпечує рівновагу.

Марксистська теорія розміщення й розвитку продуктивних сил

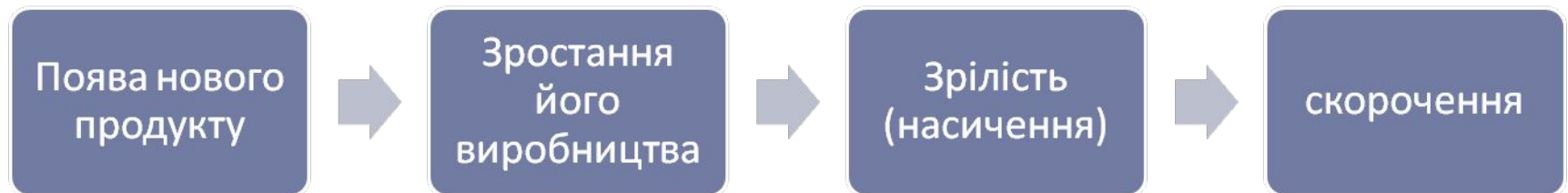
- Розміщення та розвиток продуктивних сил обумовлено способом виробництва, а їх територіальна організація суттєво залежить від соціального ладу.
- Практичне застосування теорії в соціалістичних країнах привело до жорсткого планування в розміщенні виробництва: мало як позитивні, так і негативні наслідки.
- В 1920-1950 рр. нарощування економічного потенціалу в соціалістичних країнах відбувалося екстенсивно, за рахунок збільшення числа об'єктів народного господарства, що споруджувалися. Підпорядкування твердому централізованому плану дозволило зосередити ресурси в найбільш сприятливих регіонах і центрах. З часом з'ясувалося, що з позиції центру не завжди можна визначити найкращий варіант розміщення продуктивних сил у регіоні.

Теорія регіонального життєвого циклу

Витоки у просторовій теорії дифузії нововведень
Хагерстранда Т. (1953р.)

- Дифузія – поширення, розтікання. Види: дифузія поширення, дифузії переміщення, змішаний тип.
- Весь процес економічного розвитку є наслідком виникнення і поширення нововведень, технологічних удосконалень, нових джерел сировини, енергії, тощо.

Теорія регіонального життєвого циклу:

- Згідно з теорією в менш розвинутих регіонах потрібно створювати наукові та освітні центри з метою поширення інновацій (Сіліконова долина, університет Маастріхт...)

Модель “центр - периферія”

- В класичному вигляді розроблена Дж. Фрідманом наприкінці 60-х р., викладено у праці “Політика регіонального розвитку”.
- Кожна економіка складається із “центру” і “периферії”, які взаємодіють та пов'язані один з одним воєдино (потокami інформації, товарів, робочої сили). Постійне домінування центру над периферією забезпечується інноваційною діяльністю: у центрі більш інтенсивні контакти, доступ до інформації. Центр викачує з периферії ресурси. В результаті цих взаємодій виникає і відтворюється територіальна нерівність.

Теорія полісів зростання

- Засновник – Ф. Перру, який обґрунтував класифікацію галузей виробництва за тенденціями їх розвитку, виокремивши галузі, що розвиваються повільно (текстильна, вугільна, тощо); галузі, які розвиваються, але не здійснюють істотного впливу на розвиток інших галузей (виробництво предметів споживання); а також галузі, які втягують у процес розвитку інші галузі (верстатобудування, тощо).
- Місце розташування комплексу галузей, які динамічно розвиваються названо географічно агломерованим полюсом розвитку.
- В основі ідеї полісів зростання лежить уявлення про провідну роль галузевої структури економіки, і в першу чергу пріоритетних галузей, що створюють нові товари і послуги. Ті центри і ареали економічного простору, де розташовуються підприємства галузей, що лідирують стають полюсами тяжіння чинників виробництва, оскільки забезпечують найефективніше їх використання. Це веде до концентрації підприємств і формування полюсів економічного зростання.
- На практиці реалізовується у створенні вільних економічних зон, технополісів, технопарків

Особливості регіональних досліджень в Україні

- XIX – поч. XX регіональні дослідження в Україні концентруються на вивченні природних продуктивних сил, соціально-економічній географії, природному та економічному районуванні, регіональній статистиці, проблемах регіональних ринків

- У складі СРСР регіональні економічні дослідження жорстко орієнтовані на завдання планового управління, суттєво впливала регіональна різноманітність. Через ідеологію не повною мірою враховувалися дослідження іноземних наукових шкіл, вплив ЗЕД, торгівлі, нематеріальних послуг, тощо

Особливості регіональних досліджень в Україні

- Проблеми, що досліджувалися:
  - Закономірності, принципи і чинники розміщення продуктивних сил;
  - Економічне районування;
  - Методи планування і регулювання територіального і регіонального розвитку

- Представники наукової школи:
  - Александров І.Г., Баранський М.М., Воблій К.Г., Кубійович В.М., Некрасов М.М., Пробст А.Ю., Рудницький С.Л., Саушкін Ю.Г., Фейгін Я.Г., Шніпер Р.І. та ін.

Основні здобутки вітчизняної наукової школи:

- Дослідження щодо планування розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку, спрямовані на зрушення у розміщенні продуктивних сил (рух на Схід і Північ), розроблення регіональних програм і великих інвестиційних проектів, створення методологічних засад системи територіального планування і управління.
- 1915р. Вернадський В.І. засновує Комісію з вивчення природних продуктивних сил. 1930р.-2010р. – Рада з вивчення продуктивних сил СРСР та України.
- Розроблено план ГОЕЛПРО, Генеральна схема розселення УСРС, Схема розвитку та розміщення продуктивних сил

Територіальна спеціалізація

- Єдиної моделі розміщення продуктивних сил не існує, проте важливо враховувати фундаментальні чинники розміщення продуктивних сил при плануванні підприємства, або розвитку регіону. Як правило, таке планування відображається у відповідних нормативно-правових документах.
- Важливу роль грає спеціалізація регіону, яке проявляється на різних рівнях: мікро-, мезо-, глобальному рівні.
- Територіальна спеціалізація формується під впливом географічних, історичних, соціально-економічних та інших чинників.
- Тривалий час розміщення продуктивних сил відбувалося без суттєвого державного регулювання. Політика меркантилізму (XV - XII ст.) об'єктивно регулювала зазначені процеси, хоча до XX в. регулювання відбувалося переважно ринковими методами.

Теорії місцевого розвитку

- У регіональній економіці первинний елемент системи є місце – гранично малий регіон, подальше дроблення якого веде до втрати якостей регіону. Це села, групи сіл, селища міського типу, міста.
- Класична теорія регіональної політики (база теорія Дж.М. Кейнса) розвиток депресивних регіонів за рахунок прямих інвестицій та фінансових трансфертів.
- Посткепсiанська теорія передбачає державне регулювання міжрегіональних відмінностей за рахунок стимулювання інвестицій і припливу капіталу в слаборозвинені регіони. Інструменти: субсидії, кредитні і податкові важелі.
- Суспільні теорії регіоналізму розглядається розподіл ресурсів та політичної влади між регіонами й центром, соціальні відмінності і конфлікти.
- Регіональний саморозвиток врахування державою інтересів регіону, проте відповідальність за розвиток несуть органи місцевого самоврядування.

Розвиток і розміщення продуктивних сил в умовах глобалізації та регіоналізації світового економічного простору

Тренди глобалізації

- Рух капіталів, товарів, ресурсів, людей, ідей регулюється економічною доцільністю, з-нами попиту та пропозиції.
- ТНК – контролює до 50% світового промислового виробництва, більше 60% світової торгівлі, близько 90% патентів та ліцензій на нову техніку/технології.
- ТНК – компанія на зарубіжну діяльність якої припадає більше 25-30% її загального обсягу і яка має філії більш, ніж у трьох країнах.
- Створюється єдиний наддержавний (ринковий, інформаційний, ресурсний, освітній) простір. Базування ТНК визначається перевагами розміщення: розмір ринку, забезпечення чинниками виробництва, витрати, тощо.
- Регулювання глобального простору наддержавними спеціалізованими органами.

Регіоналізація

- Кооперація та розвиток господарчих зв'язків в межах регіону. Створення регіональних регулюючих органів: ЄС, СНД, тощо
- Інтернаціоналізація продуктивних сил, виробництва, кооперація в межах регіону. Спеціалізація регіонів в межах виробничого циклу (по вузлах, деталях, напівфабрикатах).
- 30% усього товарообігу між розвинутими країнами зараз здійснюється на основі договірних або коопераційних поставок. Відбувається узгодження ланок національних економік в єдиний господарський механізм

Визначальні чинники розміщення продуктивних сил у глобальній економіці

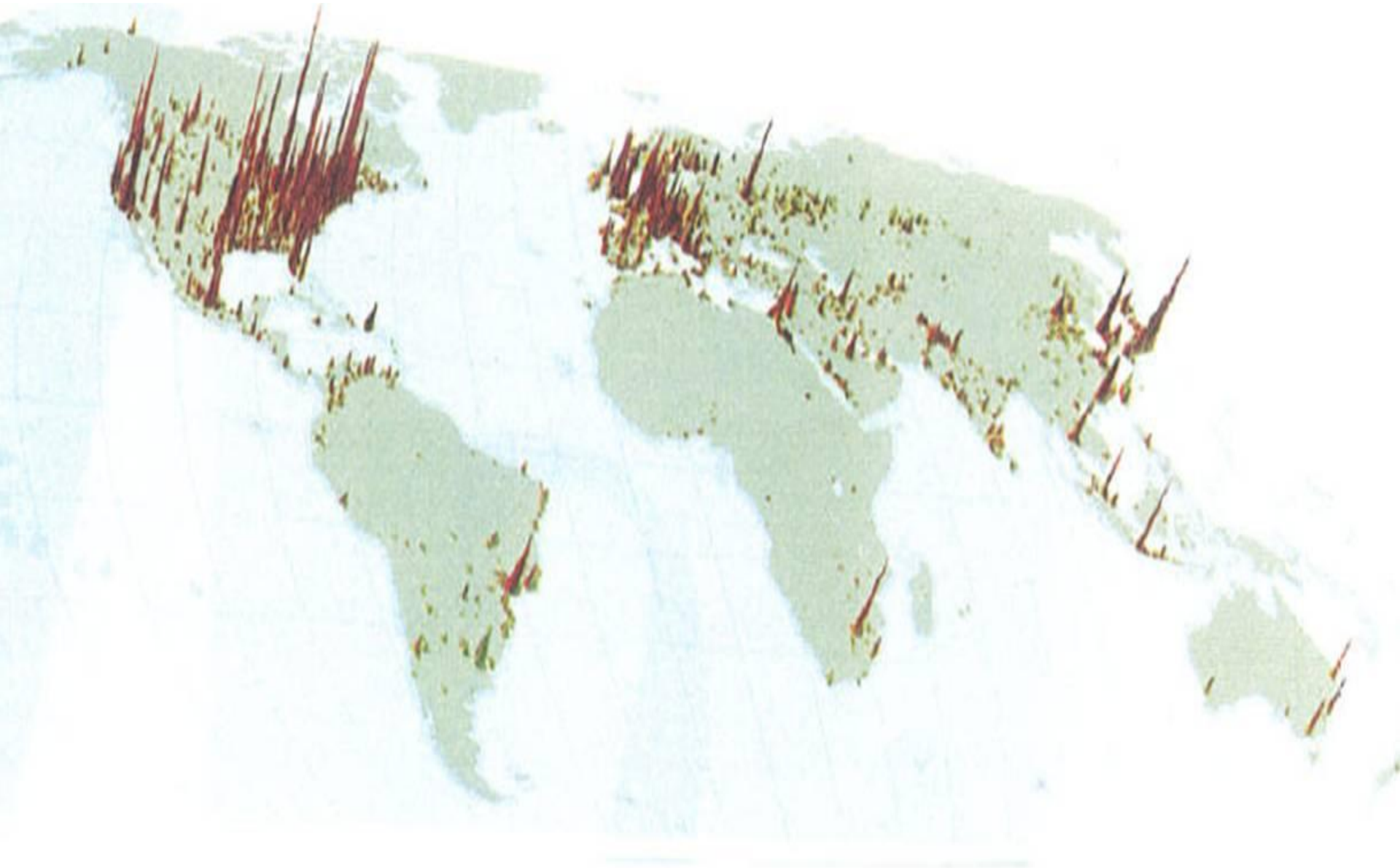
- Оптимізаційна: аутсорсинг
- Інноваційна: базис підприємства людський капітал
- Світові міста – бази ТНК
- Рівень розвитку інфраструктури – об'єднувальний системний чинник
- Іноземні інвестиції/офшори

Чи правда, що агломерації є
центрами зростання у світі?

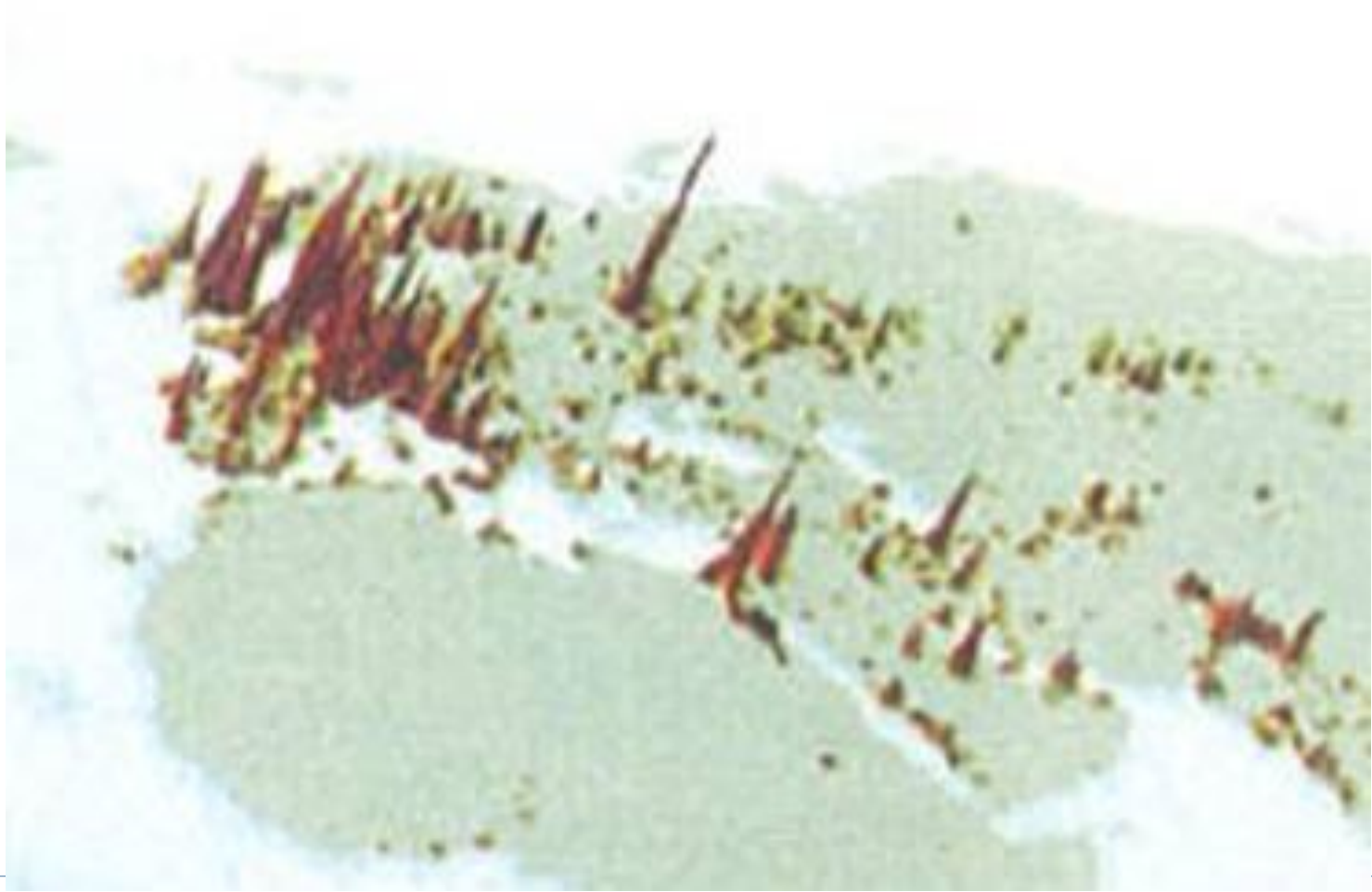

Агломерації.
ВВП на 1 мешканця і на 1 км кв.

Приблизимо....

Чи є асоціації з попередніми слайдами?

Концентрація економіки
функціонально пов'язана з
рівнем
конкурентоспроможності

Трішки статистики

- Станом на 2008 рік на планеті налічувалось 459 агломерацій (з населенням понад 1 млн. осіб) в яких загалом проживає близько 40% міського населення світу і 20% всього населення Землі.
- На 100 найбільших агломерацій припадає понад 30% глобального ВВП
- Нью-Йоркська агломерація, яка займає всього 0,2% території США і дає 11% її ВВП країни
- 85% ВВП США створюється в агломераціях

**У Сеульській агломерації (Республіка Корея)
населення - перевищує 22 млн., це близько 48%
населення всієї країни.**

Тут створюється 2/3 національного продукту країни

Найбільші за чисельністю (2008) ...

- 1 [Tokyo](#) 37 730 064 [Japan](#)
- 2 [México](#) 23 610 441 [Mexico](#)
- 3 [New York](#) 23 313 036 [USA](#)
- 4 [Seoul](#) 22 692 652 [Korea](#)
- 5 [Mumbai](#) 21 900 967 [India](#)
- 6 [San Paulo](#) 20 831 058 [Brazil](#)
- 7 [Manila](#) 20 654 307 [Philippines](#)
- 8 [Jakarta](#) 19 231 919 [Indonesia](#)
- 9 [Dehli](#) 18 916 890 [India](#)
- 10 [Shanghai](#) 18 572 816 [China](#)
- 11 [Los Angeles](#) 18 013 728 [USA](#)
- 12 [Osaka-Kobe-Kyoto](#) 17 409 585
[Japan](#)

Якщо цей список продовжити, то українські міста/ агломерації за населенням займають такі місця:

Київ – 144

Донецьк – 302

Харків – 317

Дніпропетровськ – 353

Одеса – 442

Запоріжжя – 608

Львів – 639

Кривий Ріг – 641

Краматорськ – 739

Стаханов - Алчевськ - 831

Луганськ - 838

Миколаїв - 872

Херсон “не попадає в 1000
найбільших міст

Ще трішки статистики...

- ▣ Перші 10 дають понад 10% (!) світового ВВП. Вони ж володіють 10% всіх міжнародних туристичних потоків та 10 % об'ємів міжнародних вантажо-пасажирських авіаційних транспортних перевезень.
- ▣ В Токіо, Нью-Йорку, Лондоні та Парижі знаходяться понад 25% штаб-квартир з числа перших 500 найбільших компаній і ПФГ світу

Ще трішки статистики...

- У світі не має жодної країни “великої двадцятки” яка б не мала на своїй території хоча б одного глобального міста
- 55 найбільших (за економічною міццю) - називають глобальними містами. Це не тільки кількість населення... Це вплив.

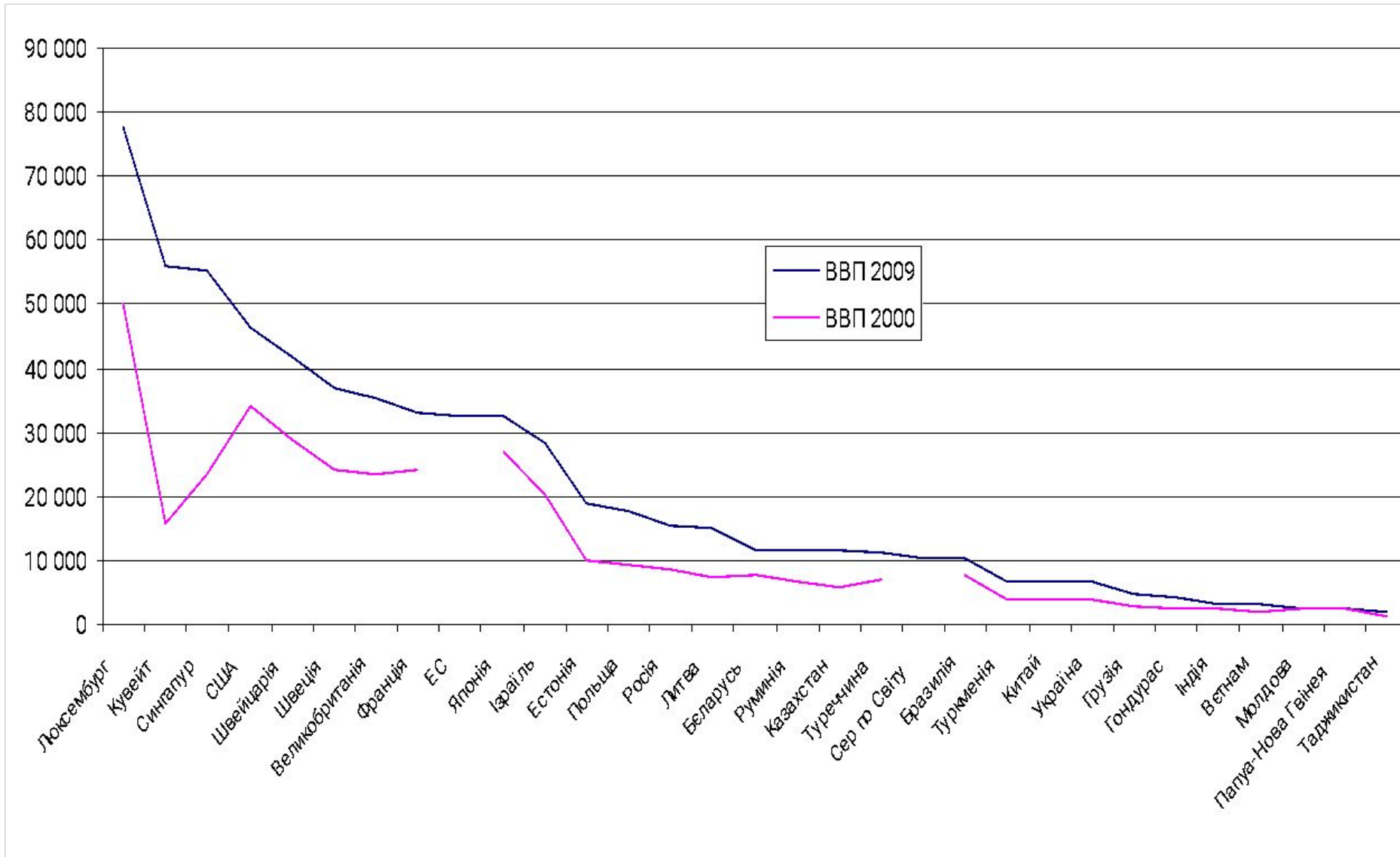

Бути великим за населенням – це не завжди означає “економічно потужним” ...

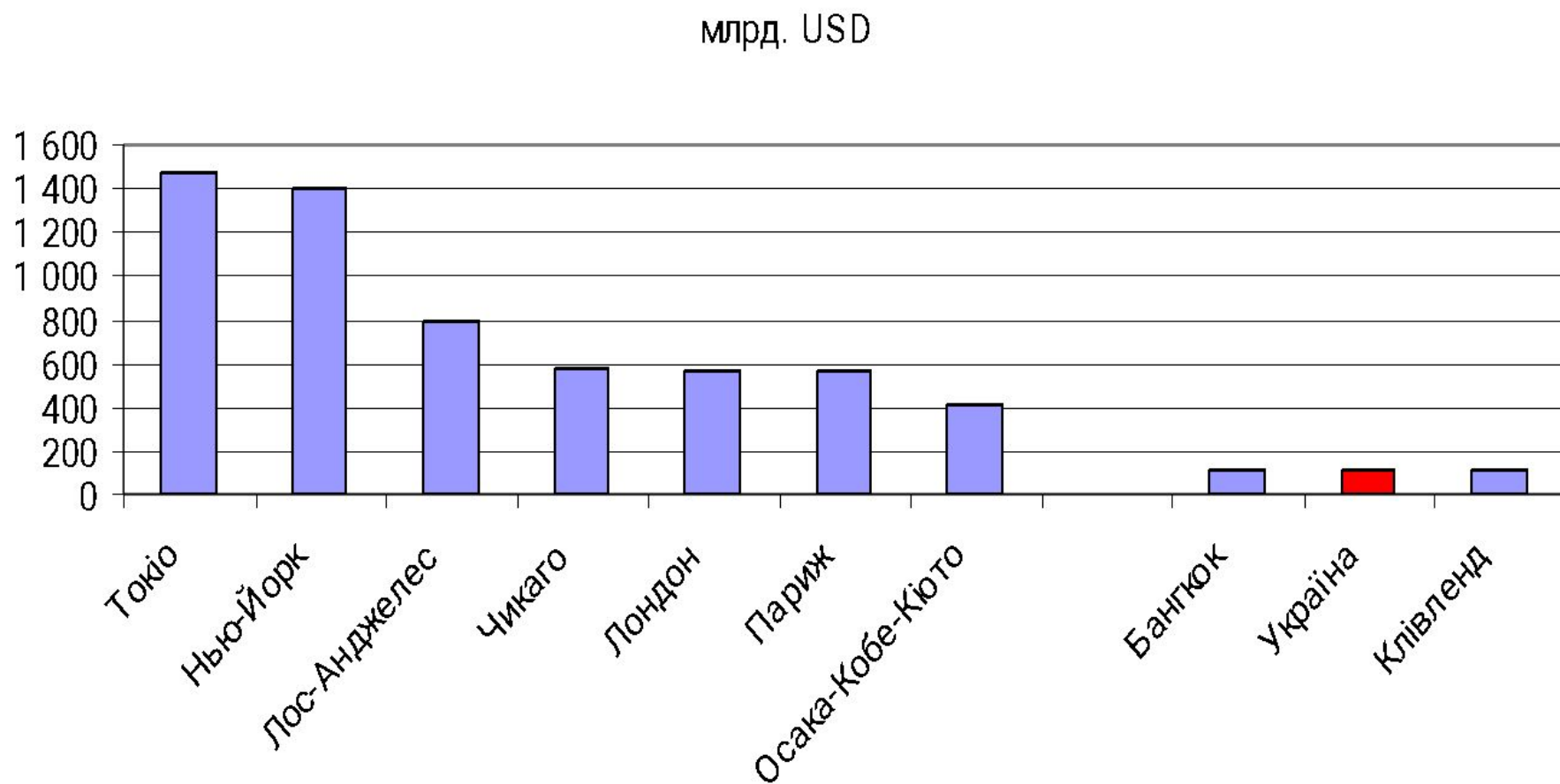

ВВП в USD у розрахунку на душу населення

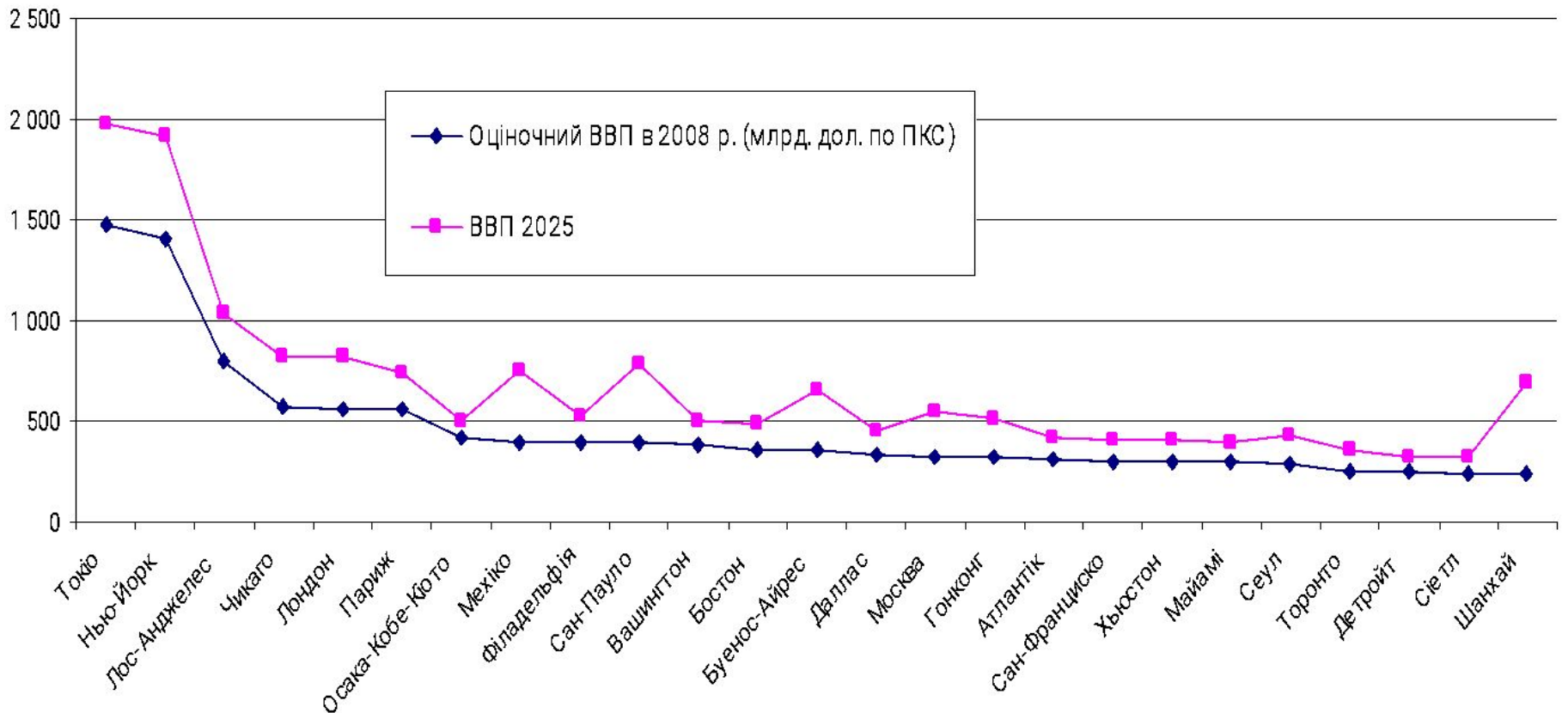

54 найбільші агломерації світу випереджають Україну за ВВП !

ВВП України станом на кінець 2008 року становив 116 млрд. USD

ВВП лідерів (млрд дол. США) . Динаміка 2008-2025

Але так буде
не завжди!

Хто буде чемпіоном у динаміці зростання в найближчі 15 років*

*дані: *PricewaterhouseCoopers*

1	Ханой	7
2	Хо Ші Мін	
3	Чанчунь	
4	Гуанчжоу	
5	Аддіс-Абеба	
6	Сіань	
7	Сурат	
8	Пекін	6,7
9	Джайпур	
10	Лакхнау	
11	Ченгду	
12	Шеньян	
13	Канпур	
14	Шанхай	
15	Тяньцзинь	6,6

“Нові” будуть
рости
швидше, ніж
лідери в 4-7
разів, але...

1(1)	Токіо	1981
2(2)	Нью-Йорк	1915
3(3)	Лос-Анджелес	1036
5(4)	Лондон	821
4(5)	Чикаго	817
10(6)	Сан-Пауло	782
8(7)	Мехіко	745
6(8)	Париж	741
25(9)	Шанхай	692
13(10)	Буенос-Айрес	651
29(11)	Мумбай	594
15(12)	Москва	546
9(13)	Філадельфія	518
16(14)	Гонконг	506
11(15)	Вашингтон	504

На місце лідерів зазіхнути вони не зможуть...

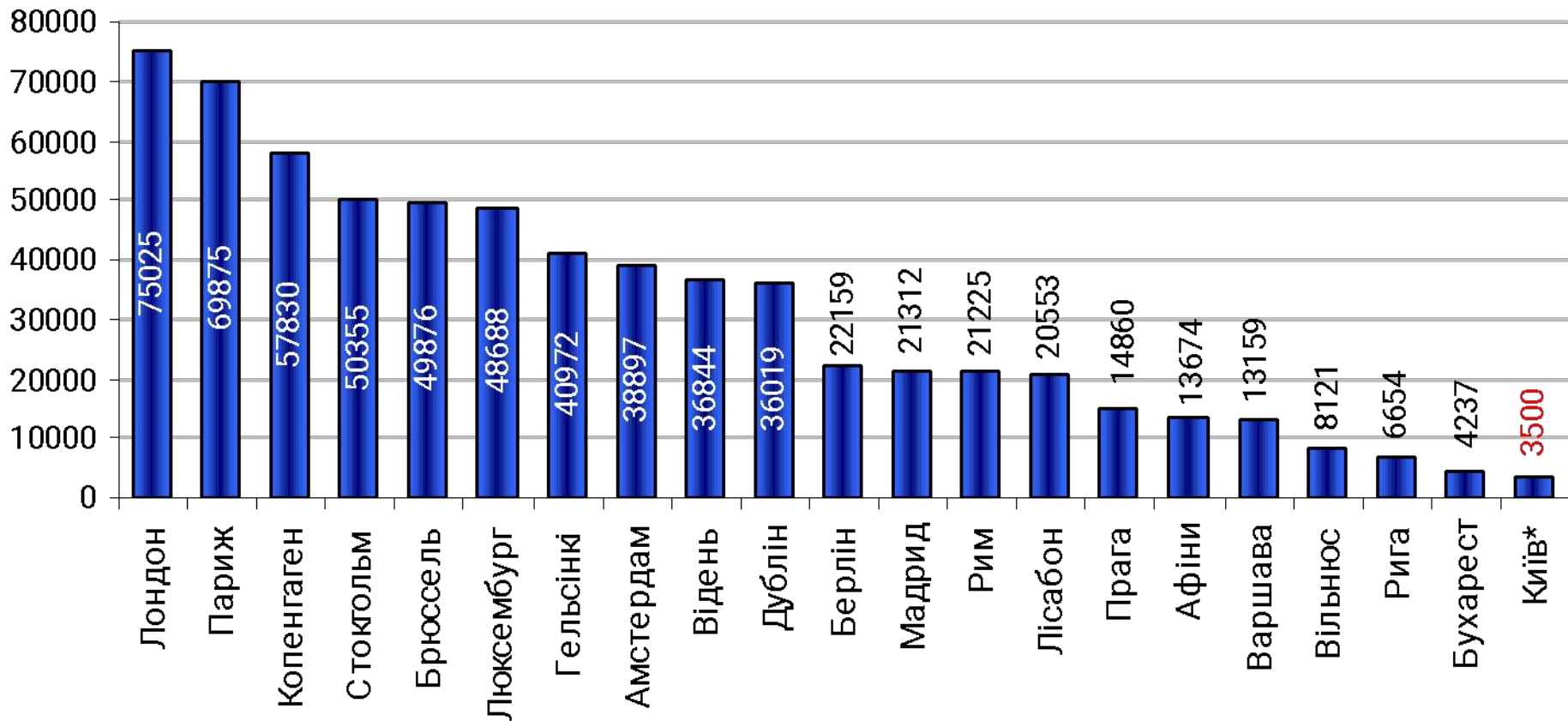
- Зліва – місце у “ВВП рейтингу” 2009 року, в дужках - рейтинг в моделі 2025 року
- Справа – ВВП , 2025 у млрд. USD (за приведеною купівельною спроможністю) *

*дані: PricewaterhouseCoopers

А де ж Одеса, де Херсон, де Каховка?

ВРП, 2004р. (Євро / на рік / на особу)?

-
- Глобальні міста вже давно стали постіндустріальними.
  - У Лондоні, Нью-Йорку, Парижі, Сан-Франциско доля індустрії в структурі як зайнятого населення, так і вартості ВВП складає **менше 6–7%**, (30 років тому вона складала понад третину).
-
-

Інформація для роздумів

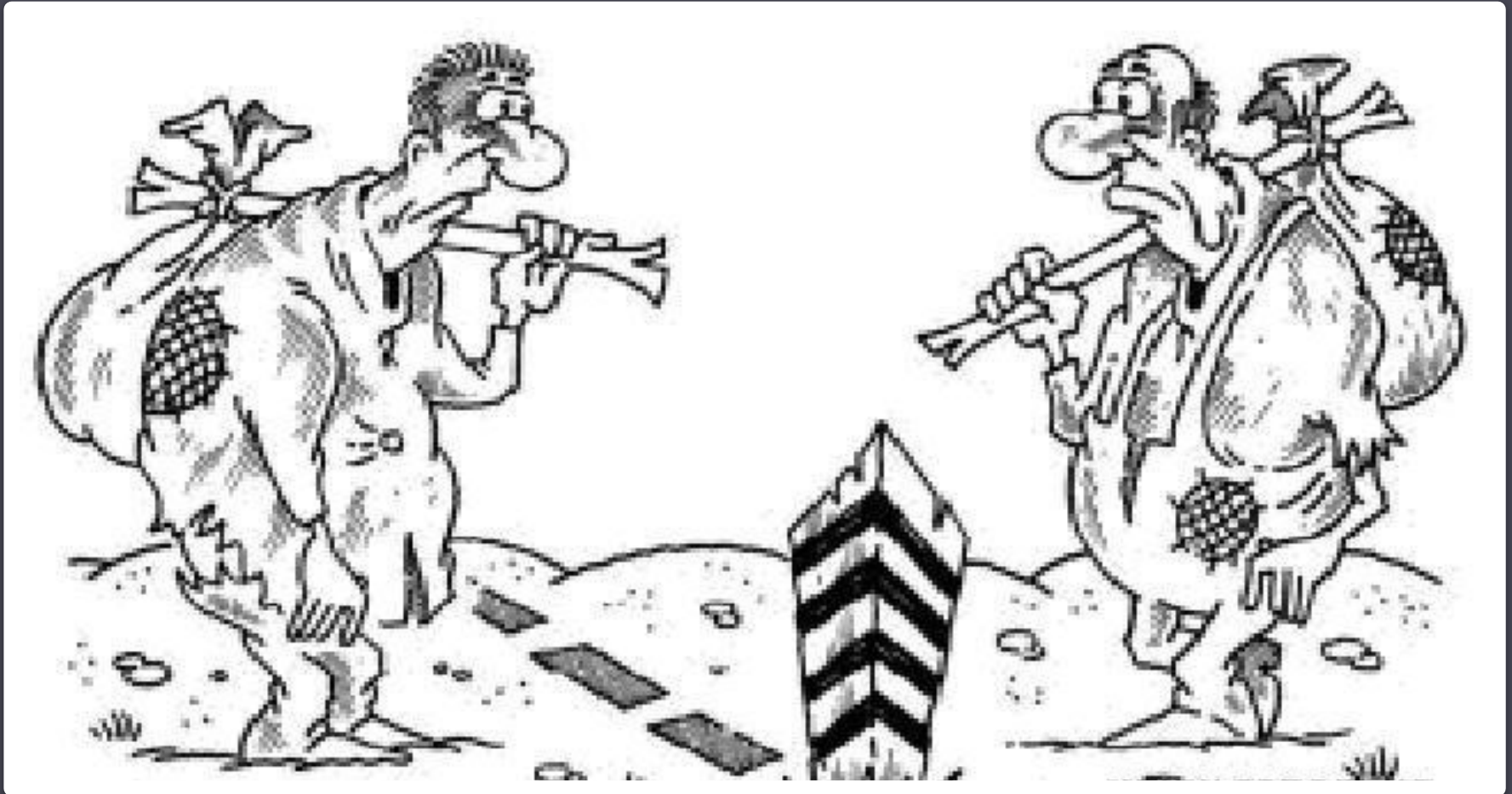

Бекбон трафік
(тільки міжнародний):

- Лондон.
439 Гбіт/с – 1,1 Тбіт/с)
- Лондон — Нью-Йорк
153 Гбит/с -320 Гбит/с)

Принципи та чинники розміщення продуктивних сил і формування економіки регіону

Розміщення продуктивних сил:

- Розміщення населення, трудових ресурсів
- Розміщення природних ресурсів
- Розміщення виробництва і сфери обслуговування:
  - Промисловість
  - Сільське господарство
  - Транспорт
  - Об'єкти соціальної сфери
- Раціональне розміщення продуктивних сил – головна складова регіональної економіки.

Закономірності розміщення продуктивних сил

- Соціальна спрямованість:
  - Відповідність виробничих сил рівню розвитку продуктивних, підвищення продуктивності праці.
  - Соціалізація економіки. ст.3 Конституції України визначає, що економічний розвиток підпорядковано інтересам людини.
- Сталий розвиток
  - Збалансованість економічної, соціальної та екологічної складових світової, національної та регіональної господарських систем.
  - Ідея і концепція проголошена на Всесвітній конференції глав держав і урядів у Ріо-де-Жанейро 1992р.
- Планомірність і керованість
  - Планомірний розвиток: розробка державних програм (Програма соціально-економічного розвитку України на відповідний рік, Державний бюджет, програми соціально-економічного розвитку регіонів)
  - Керованість: державна політика у відповідній сфері

Закономірності розміщення продуктивних сил

- **Забезпечення національної безпеки:**
  - Економічна, продовольча, енергетична, демографічна, інформаційна, оборонна безпека
- **Забезпечення конкурентоспроможності продукції**
  - Кількісне і якісне відношення попиту і пропозиції на всіх ринках (товарному, робочої сили, тощо)
- **Економічно ефективне розміщення**
  - Економія суспільної праці, регулювання витрат на подолання просторової незбалансованості між районами видобутку сировини, виробництва і споживання продукції
- **Комплексний розвиток і розміщення продуктивних сил**
  - Різноманітні взаємозв'язки між підприємствами, що формуються на основі спільного використання сировини, робочої сили, інфраструктури, тощо. Зв'язки між галузями спеціалізації, допоміжним і обслуговуючим виробництвом

Закономірності розміщення продуктивних сил

- Територіальний поділ праці:
  - Спеціалізація території на виробництві певних видів продукції і послуг на основі розвиненого міжрегіонального обміну
- Територіальна концентрація
  - Зосередження виробництва в обмеженому просторі, економія витрат за рахунок агломераційного ефекту
- Глобалізація і регіоналізація

Принципи розміщення продуктивних сил

- Принцип раціонального розміщення виробництва:
  - Наближення виробництва до джерел сировини, палива, енергії, води
  - Наближення трудомістких галузей до районів зосередження трудових ресурсів
  - Охорона природи
  - Ліквідація зустрічних перевезень однотипної сировини, продукції, тощо
  - наближення малотранспортабельної продукції до місць її споживання
- Принцип комплексного розміщення виробництва

Принципи розміщення продуктивних сил

- Принцип комплексного розміщення виробництва:
  - Комплексне використання природних ресурсів та відходів їх переробки
  - Раціональне використання трудових ресурсів різних вікових груп і статі
  - Створення єдиної виробничої і соціальної інфраструктури з метою обслуговування локальних виробничих комплексів та населених пунктів
  - Встановлення ефективних виробничих зв'язків між підприємствами

Принципи розміщення продуктивних сил

- Принцип збалансованості і пропорційності:
  - Дотримання збалансованості між виробничими потужностями і обсягом виробництва, наявних сировинних, паливно-енергетичних, трудових ресурсів
  - Пропорційність між галузями спеціалізації, виробничою та соціальною сферами
- Принцип обмеженого централізму:
  - Органічне поєднання інтересів країни та регіонів
- Принцип вирівнювання рівнів економічного розвитку регіону
- Принцип забезпечення екологічної рівноваги
- Принцип внутрішньодержавного та міжнародного поділу праці

Чинники розміщення продуктивних сил і формування економіки регіону

- Сировинні: матеріалістки виробництва
- Паливно-енергетичний чинник: енергомісткість
- Водний чинник
- Демографічний чинник
- Чинник робочої сили/трудоий
- Соціальний чинник
- Споживацький чинник
- Транспортний чинник
- Чинник ринкової кон'юнктури
- Чинник економіко-географічного положен
- Чинник науково-технологічного прогресу
- Екологічний чинник

Ресурси та можливості України

- Орні землі: 324,710 кв. км, найбільша площа в Європі
- Метали: серед 10 країн з найбільшими запасами залізних, уранових руд та металургійного виробництва
- Наукові та інженерні традиції

Економічна ситуація

- ВВП на людину (з урахуванням купівельної спроможності): \$6,400
- Зовнішній борг (% від ВВП): 57%
- ПІІ на особу: \$1,028 (18-20% пов'язані з металургією)
- % ВВП сільського господарства: 10.0%
- % робочої сили, задіяної у с.-г.: 19.4%